

Anne Eenpalu Raasiku jaamas

Täna, 14. juunil 2011 aastal saab 70 aastaringi õuduste alguspäevast küüditatutele.

Aruküla mõisasüdame Hellema õppekatsetalust pandi kahe kohvriga Siberi poole teele minu vanaema Linda, tädi Virve ja minu ema Mai-Linda.

Hellema talu rajaja, vanaisa Kaarel viidi ära juba aasta varem, sest ta oli kaheksakordne siseminister, seitme ametiajaga Riigikogu esimees, peaminister ja riigivanem. Viidi talust, nagu represseerijatele kombeks, varahommikul kella 04-05 vahel. Vanaema Linda käis mitmeid kordi palumas, kas saaks vanglas abikaasat näha. Õeldi ära. Ka pakikesi soojade riiete ja toiduga ei lubatud Kaarel Eenpalule anda. Vanaema palus Olga Lauristini, et kas kordki veel saaks abikaasaga kohtuda. Vastus oli kategooriline ei.

Kaarel Eenpalu oma Hellema talu põldudel

Pärast kõnelust Lauristiniga tõsteti Linda ja minu ema Hellema talust välja ja aastakese enne Siberisse saatmist tuli elada töödejuhataja Loosma korteris, kes oli uue võimu tulekul hirmuga koos naisukesega jalga lasknud.

Pool tunnikest oli aega kahte kohvrit pakkida. Mõelgem kaasa. Hommikul vara linnud laulavad ja sagivad ringi omi toimetusi tehes. Olete voodis. Korraga kuulete veoauto peatumist ja uksele tagumist. Teie eluruum täitub vihastest korraldustest. Kaks püssimeest vahivad, kuidas püüate leida, mida kaasa võtta. Miks ja kuhu viiakse, keegi ei selgita. Paugupealt olete kurjategijad. Teie kodu jääb maha. Ei tea kellele. Veoato kastis on kitsas. Lapsed nutavad, täiskasvanute näod on ühtaegu hirmunud ja alandatud.

Minu ema Mai oli kuueteistkümne aastane. Kuni 1940 aastani õppis Lenderi Gümnaasiumis Tallinnas. Kohe, kui Vene sõjaväe baasid Eestisse toodi, kutsus proua Lender vanaema enda juurde, teatamaks, et Mai tema Gümnaasiumis enam õppida ei tohi. "Riigitegelase tütar ei sobi uue võimuga kokku", ütles direktor. Pärast suuri palveid sai ema aasta õppida Laaguse Kodumajanduskoolis ja pidi 1941. aasta suvel minema praktikale Narva-Jõesuu sanatooriumi.

Sattus aga hoopis veoauto kasti suunaga Raasiku raudteejaama. Veoauto kastis oli Aruküla jaamaülem oma perega. Huvitav, mis on neist saanud? Raasiku jaamas topiti küüditatud loomavagunitesse. Vaguni nurgas oli parask, see tähendab auk, kuhu peale kükitati, et häda õiendada. Vangistatud muudeti hoobilt loomadeks. Häbitunne pidi kaduma.

Vanaema Linda oli sahvrist toitu kaasa võtnud. Joogijanu oli aga kohutav. Tamsalu jaamas aeti inimesed vagunitest välja, mehed eraldati naistest-lastest. Millegipärast seisis rong poolteist päeva. Õhku oli vagunis vähe, hirm suur. Läbi võretatud aknakese käidi vaheldumisi hingamas. Püssimehed valvasid hoolega, et keegi kohalike uudistajatega ei räägiks.

Sõidul läbi Nõukogude Venemaa oli näha vaesust, viletsust ja korralagedust. Sagedasti nähti paljasjalgseid sitsiseelikutes ja pearättides naisi, kes hüüdsid "fasiste viiakse".

Piinavale janule lisandus varsti ka nälg. Kirovi linnas kuuldi valjuhääldajatest, et sõda on alanud. Kurnatud vagunielanikele ei avaldanud see teade mingit mõju.

Alandus, ebainimlikud tingimused vaevasid meeli. Pärast Uraali mägesid, Tsanõis aeti küüdirahvas vagunitest turuplatsile. Räpastes tingimustes oldi kolm ööd-päeva varikatuse all. Esmalt viidi teelised mingisse kolhoosi, siis jälle Novosibirskisse. Jube oli sõit pargase haisvas umbses laevatrümmis Obi jõel. Kõik said kõhulahtisuse. Obi lisajõe Tsai mööda veeti kurnatud eestlased Griškinosse, kus kolhoosidest saadetud mehed hakkasid tööjõudu valima. Tõeline orjaturg. Pambud pandi hobustele, küüditatud kõndisid 15-20 km jala. Makarevkasse sattusid Eenpalud koos neljakümne saatusekaaslasega.

Karm komandant teatas, teiesuguse rämpsu peale on kahju kuuli raisata, küll kõngete raske töö pele ise ära. Hütid ehk majad olid viletsad, vaesus valitses igal pool. Ühte, kus oli köök ja tuba, paigutati mitu peret. Tare poolitati linaga nii, et mehed ja naised-lapsed eraldi oleksid.

Metsa- ja põllutööd tuli teha pimedast pimedani. Normid olid suured. Nälg oli lahutamatu kaaslane. Paljud hakkasid suitsetama, kolhoosis kasvatati tubakat. Suitsetamine aitas leevendada näljatunnet.

Töövahendid olid algelised ja primitiivsed. Künti härjadega. Et ellu jääda, hakati kaasasolevaid riideid leiva vastu vahetama. Ühes võis vanaema Linda kindel olla, töökasvatus Hellema talus ei jätnud tütreid Siberis hätta. Kindral Reegi abikaasa koos tütreaga surid esimeste külmadega taigas metsa langetades. Üleainimlikud tingimused, nälg ja pakane, oskamatus kirve ja saega paksus lumes töötada, tõi surma.

Nälg oli suur. Kellegi paariaasta vanune tütreke vaakus hinge. Köht oli näljast paistes ja rääkis aina üht ja sedasama: "Palun leiba". Nii ta väikseke suri.

Lähedalasuvas hütis oli Pärnu proua kahe pojaga. Vanem, Herbert, suri kopsupõletikku. Oli töökas poiss, aga nõrguke. Kui metsas normi ei täitnud, pidi öösel une ajast lõkke juures puid laasima. Nii ta jäigi juba esimesel talvel Siberimaa mulda. Herberti vennast sai hiljem minu isa. Georg-Manivaldet kutsuti eestlaste suus Valdeks, teised rahvused kõnetasid teda Goša`na. Näljast ja verevaegusest tekkisid kehale paisid. Arstiabi polnud. Metsatöölt koju-hütti jääda ei lubatud. Nii oli tal korraga kuusteist paiset, mis 14-mne aastasel poisil raske tööga taigas katki läksid. Veri ja mäda kleepisid riided keha külge kinni. Velskril oli anda igaks haigusjuhtumiks ühte rohtu - kõhulahtistit.

Kehalisi piinu oli mitmesuguseid. Näiteks täid. Tavaline oli neid otsida üheteise peadest. Suveõudus olid parvede kaupa sääsed-moskiitod ja parmud. Inimesed olid näljas ja parasiidid samuti.

Küüditatud lapsed õppisid nälja tõttu üsna ruttu puude otsa ronides koore alt üraskeid otsima, kraapima pehmet koorealust, mida suus lutsida. Täiskasvanud püüdsid pimedas otsida põllult aganaid, et nendest lastele toitu teha. Kes aganate ja mahapudisenud viljaterade korjamiselt tabati, pisteti trellide taha. Minu mõlemad vanaemad olid kinni nädalapäevad.

Üks püüdis kahte poega, teine kahte tüdarta näljast päästa. Vanaema Linda laulatuse sõrmus jäigi vangistajatele.

Suviti parvetati Obi jõel palke. Pootshaakidega hoiti palki, millel seisis. Ema Mai kukkus veereva palgi alla. Õnn, et minu tulevane isa Georg-Manivalde nägi. Pärnus vee ääres üles kasvanud poiss kargas vette ja tõi Mai vees hulpivate palkide alt kaldale.

Kahekesi taigas puid saagides sai langevalt puujurakalt löögi ema paariline tartlanna Tatjana. Ta suri.

Kergem oli neil, kes olid küüditamise hommikul tulnud mõttele TÖÖRIISTAD kaasa võtta. Näitena proua Eliaser, kelle õmblusmasina olemasolu Siberi feodaalajastu külas talle koos tütardega leiva lauale tõi. Ümberkaudsete karistusametnike naised ja lapsed avastasid ruttu,

kui nägusad nad ilusates riietes välja näevad. Nii kutsutigi eesti küüditatuid VILLA ESTONIA asukateks. Rakvere linnapea poeg Arnold Aviksoo oli kooli ajal sepa tööst huvitatud olnud ja nüüd oli ta tehtud poiss, kellele head ja paremat toodi, kui aga katkised tööriistad parandatud said ja osati ilugi se pistada.

Muidugi, vang on vang. Nädalas kord käisime külanõukogus registreerimas.

Omavahel sai imestatud, miks küll nii primitiivselt elatakse sellise viljaka maa peal. Must kivideta muld! Kartulikoor satub mulda ja idanebki. Hellema talu paeklibune ja kivine pinnas kui öö ja päev Siberimaa mulla kõrval. Kohalike ääretu vaesus ja lohakus - kuidas küll niiviisi kogu oma elu ära elada?

Looduse annid olid imelised. Kui oleks antud ometi aega ja võimalust ande koguda! Metsküüslaugud olid võimsad ja neist sai pannkoogitaolisi pätsikesi küpsetada. Väga maitsvad olid ennenägematult suured jõhvikad ja küpsetatud seedripähkli seemned. Omaette võimas oli näha virmalisi, kus taevas täis kirkaid värve.

Tasuta tööjõul hoiti aga hoolega silma peal, et poleks vaba aega, poleks süüa ega tuleks tahtmist küüdilaagrist minema joosta. Ja kuhu sa hing dokumentideta keset Siberi taigat jooksed?

Kes püüdis tõde ja õiglust jalule seada, sattus vanglasse. Vanaema Linda oskas väga hästi vene keelt, sest omandas selle Peterburis, kus tema ema õde, helilooja ja organist Miina Härma Jaani kirikus ametis oli ja õetütrelle kooliharidust andis.

Nii astus vanaema küüdilaagris solvatute ja asjata karistuse saanute kaitseks puhtas vene keeles välja. Küll suuliselt, küll kirjalikult. Ei see ülematele meeldinud. Vanaema pandi kolmeks kuuks rajoonikeskusesse Podgornoe vanglasse.

Ometi kutsuti kohalike võimumeeste poolt vanaema austavalt MIHHAILOVnaks. Varavalgest hilisööni töötas temagi kolhoosipõllul, talvel rapsis lina. Siberisse vanaema jõud jäigi.

Kui Jossif Stalin suri, läks füüsiliselt kergemaks. Minu ema ja isa abiellusid metsatööl. Isa tahus palkidest maja ja sauna. Kahjuks uppus minu vend Enn. Laste järele polnud ju vaatajat, kõik pidid hoolega tööl käima.

Tädi Virve oli lõpupoole väga hinnatud kui eesrindlik lüpsja. Ta omandas kiiresti hea vene keele oskuse ja et Eestis oli ta saanud Tartu Ülikoolis kõrghariduse, siis võeti ta kolhoosis arveametnikuks, hiljem pearaamatupidajaks. Sai isegi medali "Töövapruse eest" ja võis juba 1956. aastal Eestisse tagasi tulla. Ta kandis nime Eenpalu, mis tekitas nii elu-, kui töökoha leidmisel väga suuri raskusi.

Koos Linda Eenpaluga proovisid nad Aruküla kolhoosis tööd leida. Esimees ütles ära. Suurte raskustega sai Virve 22. Keskkoolis kehalise kasvatusõpetajaks ja ühetoalise ühisköögiga korteri Kurni tänavale Tallinnas. Minu ema kandis abikaasa Armei nime ja seepärast on KGB teda vaid ühe korra välja kutsunud. Ema ja isa vabanesid küüdilaagrist 1958. aastal ja Eestisse tulid tagasi 1959. aastal.

Sissekirjutust ja elamist oli vanematel väga raske saada, sest küüditatutel oli MUST MÄRK juures. Isa sai tööd autojuhina Pärnu Autobaasis, ema koristajaks sanatooriumis.

Vanaema Linda oli Kodumajanduskoja esinaine, kaks korda Riigikogu liige ja truu kaaslane oma abikaasale Hellema õppe-katsetalu rajamisel ja majandamisel.

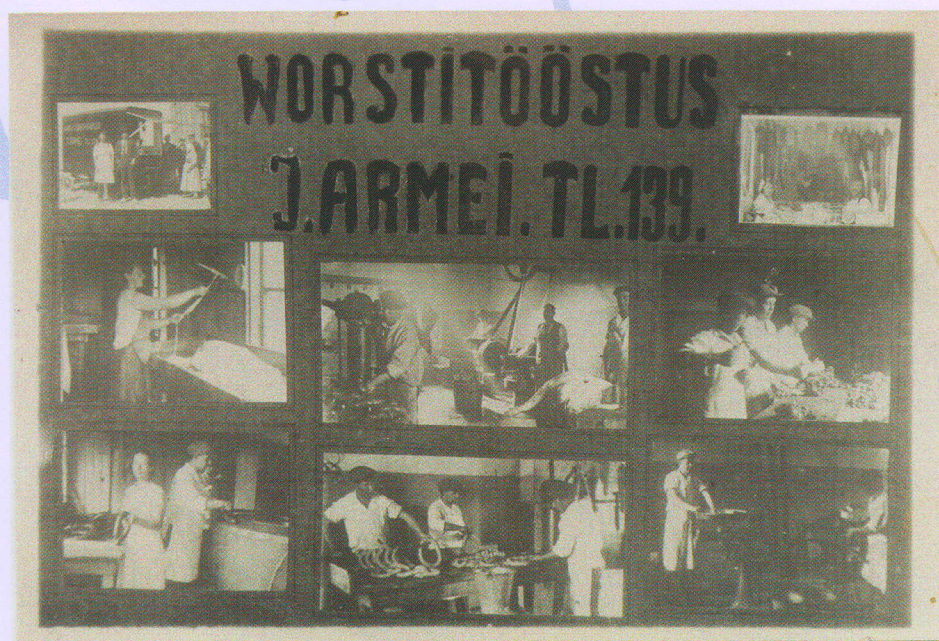
Ülekohus, mis langes Eenpalude, Armeide ja veel tuhandetele EI OLE ANDESTATAV.

Kodu ja riiki oli pärast Vabadussõda raske rajada. Ei oleks tohtinud oma vabadust käest ära anda!

Kaarel Eenpalu oli peaministriks oleku ajal vene sõjaväebaaside sissetoomise vastu. President Konstantin Päts vabastas ta otsemaid ametist ja asendas Jüri Uluotsaga. Kui oled otsustamisõigusega riiklikul tasandil, ei saa sa kaasa rääkida.

Alles 1959 aastal küüdilaagrist vabanenuna, sai ema teada, et Kaarel Eenpalu suri nälga ja kurnatusse Kirovi vangilaagris 28. jaanuaril 1942. aastal.

Minu teine vanaisa, Jüri Armei, kes rajas Pärnusse vorstivabriku, suri samuti 1942. aastal, aga SevUrallaagris.

Kui Linda Eenpalu sai tütardega kaasa võtta kaks kohvrit, siis peremees Jüri Armei oli täna varahommikul 70 aastat tagasi öelnud: "Kallis Leena, ma võtan kohvrid oma kätte, sa vaata poisse". Pärnu rongijaamas eraldati püssimeeste poolt mehed kohe lastest-naistest. Nii läks vanaisa Jüri kahe kohvriga ühele poole, vanaema poegade teisele poole. Minu 14 aastasel isal olid jalas põlvpüksid, kaenlas padi ja mapp maakaardi-atlasega. Kaheksateistkümneks aastaks Siberisse orjatööle. Miks?

Täna, süütute süüdlaste mälestamise päeval teeme sügava kummarduse valu, alanduste ja surma ees. Kui midagi siin elus veel püha on, siis on need **SÜÜTUTE KANNATUSED JA PIIN**

Mälestame.